

grob, kad je junak bio kod kuće sahranjen, jer je obično obitelj pokojnika za uspomenu spremila njegovo dragocijeno oružje. Nego na bojnim poljanama sahranjivani su junaci poradi kratkoće vremena i neprilike spremanja s onim oružjem s kojim je dovršio svoju borbu, osim ako mu ga nije oduzeo neprijatelj.

Ako dakle uvažimo iznešene konstatacije o izradbi kovinskih predmeta u ovom slučaju i oružja u našim krajevima, to vidimo, koliku važnost imade baš ovo staro iskopano oružje i iskopani nakiti za proučavanje naše kulturne prošlosti.

Milan pl. Praunspërger

CRKVA SV. GJORGJA U PODGORICI

Kraj same današnje Podgorice u Crnoj Gori, nekadašnje Ribnice u Zeti, a još ranije Dokleje antičke nalazi se stara crkvice Sv. Gjorgja. Vreme njenoga postanka nije poznato. Francuskome se naučniku G. Mil-

odlike koje imaju i srednjevekovne katoličke crkvice iz Dalmatinskoga Primorja.

Postoji jedana velikia srodnost između starohrvatske i starosrpske srednjevekovne arhitekture. Uticaj Primorja je bio vrlo veliki

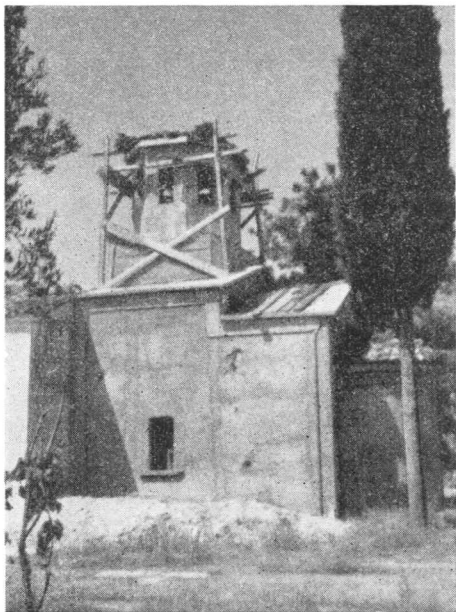

Izgled crkve sv. Gjorgja u Podgorici 1929. godine.

let-u ona učinila vrlo stara, i on je kao takvu i pominje prvo u svome »L' ancien Art Serbe«, a zatim u zbirci »L' art Byzantin chez les Slaves«. Millet nije publikovao planove ove građevine. Mi tu prazninu popunjujemo danas ovde. A to činimo u toliko radije u jednom zagrebačkom časopisu što je ovaj spomenik srodniji sa starohrvatskim crkvenim građevinama. I zbilja stručnjak će na prvi pogled poznati na našem snimku sve

u Raškoj za vreme Nemanje, Prvovenčanoga, Vladislava, Uroša I., Dragutina, a vidimo ga čak i za Milutina na »Banjskoj«, za Dečanskoga na »Dečanima« i za Dušana na crkvi Sv. Arhandela kod Prizrena. Ali je postojalo jedno doba kada su arhitekture dvaju krajeva stojale bliže nego samo u srodstvu, kada su sačinjavale prosto jedno jedinstveno i zajedničko stvaranje. To je bilo u najranije vremena, pre no što je sta-

rohrvatsku arhitekturu preplavio Zapad, a pre no što se starosrpska okrenula potpuno Orientu ili Vizantiji. Iz tih vremena verovatno imamo usred srpskoga, zagorskoga, Lima, na putu između Berana i Bijeloga Polja, i onu malu detelinastu crkvicu, skoro istovetnu osnovom sa starohrvatskom, primorskom crkvicom Sv. Nikole kod Nina. Iz toga vremena su i ove, inače koncepcijom tako slične, a geografski tako udaljene građevine: crkve Sv. Petra kod nekadašnjeg Rasa, danas Novog Pazara i crkva Sv. Križa u Ninu.

Izgled crkve sv. Gjorgja 1931. godine.

Za ovim spomenicima nalazi se zatim čitav niz malih bazilika bez kupole, vrlo sličnih, bez obzira na to, da li su dignute u primorju jadranskome ili zagorju srpskome. To su na pr. crkvice kao što je »Sv. Bogorodice u Bistrici«, kod Bijeloga Polja, za koju se ne zna, da li je starija od Nemanje kao građevina ili je njegova delo*). Zatim mali bazilikalni hramovi, uz koje su docnije podignuti veliki manastiri »Studenica« i »Žiča«. A vidi se da je takva bila i crkva manastira »Ždrebaonika«, kod Danilovgrada, mada je docnije prezidana. — Sve su to jednobrodne, orientalne, zasvedene, kamene bazilike, bez kubeta. Sa slepim arkadama na podužnim zidovima iznutra i sa pojačavajućim lucima pod glavnim svodom, između

*) »Гласник Скопског Научног Друштва« — књига V/2. Скопље 1929.

tih arkada. One su u zagorju postale svako pod uticajem primorskoga građenja. Na Jadranu bi im odgovarale mnogobrojne crkvice, od kojih da navedemo samo onu malu u kompleksu manastira Sv. Bogorodice na Ratecu kod Bara, zatim crkvu »Blažene Gospe« u Lužinama (Ston), Sv. Srđa na Brđima (Boka), Sv. Luke na Uzdojlu kod Knina, Sv. Jurja u Ponikvama na Pelješcu, Sv. Tome u Kutima (Boka) itd. **)

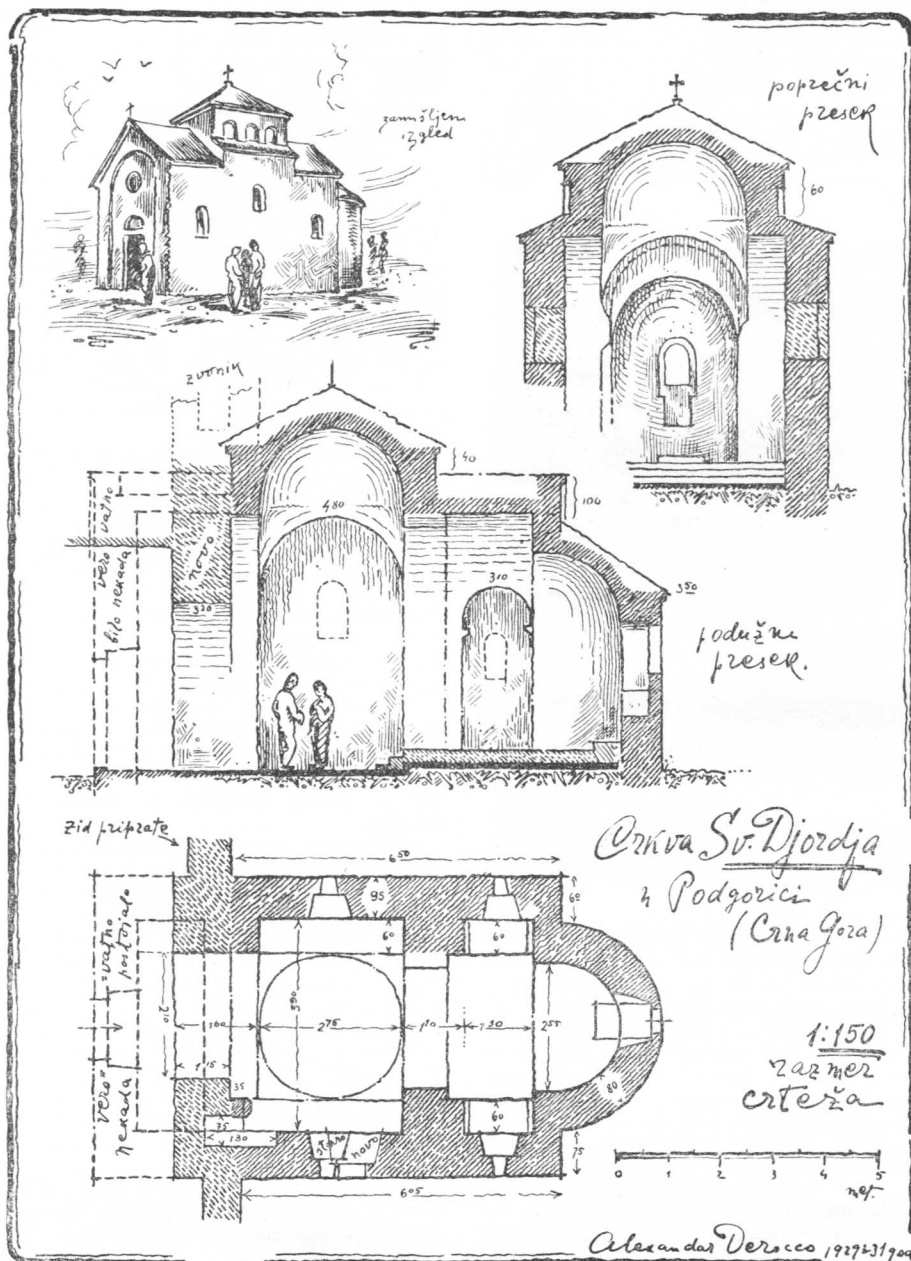
I podgorička crkvice ima isto tako mnogo zajedničkoga sa starohrvatskim bazilikama, ali sa onima koje imaju kupole. Naročito je frapantno njeno srodstvo sa crkvom Sv. Petra u Prikom kod Omiša (kako je to već i Millet primetio). Obe su građevine bazilike sa kupolom iznad srednjega od tri traveja. Kod obeju su kupole slepe t. j. bez tambura sa prozorima, već sa kalotom direktno na pandantivima Razlika je u tome što su ostali traveji u Omišu zasvedeni krstastim, dok je to u Podgorici učinjeno poluoblíčastim svodovima.

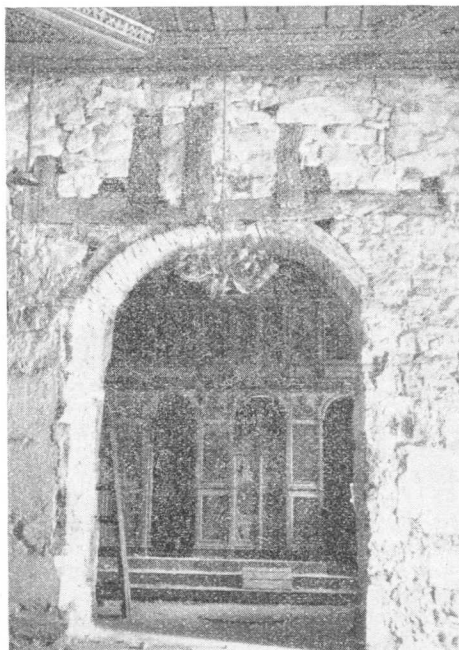
U jednome pogledu razlikuje se naša crkva od primorskih. Njeno kube ne izlazi iz sredine krova, prosto bez ikakvoĝa prelaza, kako je to, prema orientalnome uzoru, bilo uobičajeno na starohrvatskim bazilikama sa kupolom (Sv. Petar u Prikom kod Omiša, Sv. Luka u Kotoru), već su bočne fasade građevina izdignute severno i južno od njeĝa u male nadzítke, koji nadvišuju temena bočnih velikih lukova kubeta i pokriveni su jednoslivnim krovíćima koso u polje, tačno kao što je to kod zagorske, srpske, crkve Sv. Gjorgja kod Berana. Ovo je jedno prelazno rešenje, koje će tek na Studenici« dobiti svoj definitivni oblik. Sve bi ovo pak išlo u prilog mišljenju o velikoj starini crkvice.

Vrlo verovatno da je podgorička crkva bila nekada katolički hram, a da je postala pravoslavnim tek od vremena vlade Stevana Nemanje nad Zetom. Predanje kaže da je u njoj primio svoje prvo hrišćansko krštenje — katoličko — i sam taj veliki starosrpski vladar, koji je tu u tadašnjoj Ribnici i rođen, u vreme kada su mu roditelji privremeno živeli u Primorju. Drugo svoje krštenje — pravoslavno — primio je Nemanja, docnije, u t. zv. »Petrovoj Crkvi« kod Rasa, sadašnjeg Novog Pazara. U okolini pak današnje Podgorice, gde je bila ta nekadašnja Ribnica, nema za sad drugih tragova iz slovenskoga vremena.

Crkva Sv. Gjorgja je i do danas očuvana. Ona je sada pravoslavni hram. Sama građevina je vrlo mnogo prepravljena. Sa zapadne strane je prizidana jedna poznija priprata a do skoro se, iznad njenog istočnoga

**) М. Васић: »Архитектура и Скулптура у Далмацији« од почетка IX. до почетка XV. века. Цркве. Београд 1922.

Unutrašnjost crkve sv. Gjorgja. Zapadni zid.

Uzidani fragmenti iz Dokleje.

i zapadnoga dela same crkve, dizao jedan nadzidani zvonik otvoren sa četiri strane, kao kakvo četvorougaono kube (sl. 1). Za taj zvonik Millet kaže da je dozidan 1880. godine. 1931. g. pak on je pri jednoj novoj prepravci skinut (sl. 2). Do te poslednje prepravke staroj crkvi se mnogo lakše mogao nazirati njen prvobitni oblik. Mi smo pokušali da taj oblik skiciramo u jednoj hipotetičnoj kombinaciji, levo u vrhu priloženoga crteža (sl. 3). Na samoj građevini vidi se, po strukturi zida, da je zapadni deo njen prezidan (sl. 4). Dok su ostali delovi ozidani krupnim kamenom (verovatno tesanim kvaderima donešenim sa ostataka obližnje varoši Dokleje), dotle je novi svod na zapadu, kad je zapadni travej crkve pao ili nasilno uklonjen, izveden skrpljeno »Rabic« konstrukcijom. Na tome mestu verovatno da je nekada postojao normalan zapadni travej, zasveden poluoblíčastim svodom i svakako sa slepim nišama sa strane. Da li je sa te strane travej bio odvojen od kubeta jednim pojačavajućim lukom — kao što je to bilo sa istočne strane, gde se takav luk još delimično vidi, ma da docnije sklesan — ne vidi se više.

Interesantan je jedan mali udubljeni prostor, u južozapadnome uglu, ispod kubeta. On izgleda kao kakvo mesto za grobnicu, a ozidan je klasičnim kamenim fragmentima

donetim iz Dokleje (sl. 5). Hram je nekada imao male i dosta visoko postavljene prozore, a oštećen je docnije otvaranjem jednog velikog prozora na južnoj strani. Tačan broj i položaj prozora nije se mogao kontrolisati: iznutra zbog naknadnoga lepa sa novijim živopisom, a spolja isto tako zbog premalterisanja.

Ceo ovaj opis daje sliku građevine pre poslednje prepravke koja je izvedena u leto 1931. god. Tada je pak, pod izgovorom da je potrebno osiguranje zbog pukotina u svodovima, cela građevina nakaradena debelim betonskim slojem, kojim je spolja bilo nadzidano u kubičnu masu (sl. 1), završenu blagim piramidastim krovom, a ukrašeno sa strane slepim nišama (interesantnim za povlačenje paralele sa sličnim ukrasom na manastiru »Mileševi«) sada sahranjeno nepovratno pod novu betonsku masu i jednu visoku, lažnu, dekorativnu kupolu, koja se kao kakva lanterna diže iznad te građevine. Unutra kroz prostor hrama provučene su četiri izlišne gvozdene stege, a stari prozori, u koliko su još postojali, potpuno su pokriveni. Tako je definitivno ispitivanje ovoga malog ali značajnog istorijsko-arhitektonskog spomenika iz naše davne prošlosti gotovo onemogućeno.

Aleksandar Derocco.